

- ресурс] – 2015. – Режим доступа: <http://mediascope.ru/node/185>. – Дата доступа: 10.07.2015.
2. Градюшко, А.А. Печатные СМИ в Интернете: модификация информационного производства / А.А. Градюшко // Вести ИСЗ. – 2007. – № 4. – С. 115–118.
  3. Лазутина, Г.В. Пресса в процессе ценностного ориентирования аудитории: возможности и результаты / Г.В. Лазутина // Вестник Московского университета. Сер. 10, Журналистика. – 2013. – № 6. – С. 65–76.
  4. Смирнова, О.В. Печатные медиа в эпоху цифровых технологий / О.В. Смирнова // Вестник Московского университета. Сер. 10, Журналистика. – 2013. – № 6. – С. 25–36.
  5. Тертычный, А.А. О соотношении технологии и творчества в современной журналистике / А.А. Тертычный // Вестник Московского университета. Сер. 10, Журналистика. – 2013. – № 6. – С. 77–88.

Людміла Сінькова

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

АФГАНСКІЯ АПАВЯДАННІ СЯРГЕЯ ДУБОВІКА НА СТАРОНКАХ ЧАСОПІСА «МАЛАДОСЦЬ»

Часопіс «Маладосць» выходзіць у свет з 1953 года, і гэта адно з самых аўтарытэтных і любімых беларускіх перыядычных выданняў. На яго старонках заўсёды знаходзілася месца юначым эксперыментам у мастацтве. Але роўна з той жа неадменнасцю ў «Маладосці» заўсёды друкаваліся і творы сталых аўтараў, літаратурных класікаў. У іх гучалі тэмы фундаментальныя, а таксама вельмі вострыя і балючыя, з надзвычай смелымі поглядамі на жыццё, з праўдай пра яго самай незалежнай ад густаў масавага чытача. Стратэгія ж любога саліднага перыядычнага выдання заўсёды мае на ўвазе спецыяльную выхаваўчую задачу, клопат пра тое, каб моладзь расла не інфантальным, а самавітым, годным пакаленнем, якому па плячы будуць любыя справы дзяржаўнай важнасці.

На мяжы 1980-90-х гг. адной з самых актуальных тэм для познесавецкага грамадства зрабілася вайна СССР у Афганістане. У ёй удзельнічалі 32 тысячы беларусаў – абсалютная большасць з іх, канешне, былі юнакі, цывільныя прызыўнікі або навучэнцы і выпускнікі ваенных вучылішчаў. І сярод гэтых тысяч маладых хлопцаў знайшліся тыя выбраныя, што вярнуліся з Афганістана, каб расказаць пра перажытае: Сяргей Дубовік, Алесь Крыванос, Іван Сяргейчык, Алесь Дзмітрыеў. Кожны з іх шукаў свой уласны стыль, свой голас у літаратуры.

У 1992 годзе, калі галоўным рэдактарам «Маладосці» быў Генрых Далідовіч, на старонках часопіса з’явілася цэлая падборка «афганскай» прозы Сяргея Дубовіка (ілюстрацыі – А. Назаранка). Сяргей Дубовік, які служыў у Афганістане ў 1981 – 1983 гг. камандзірам сапёрнай роты, а затым ваенным карэспандэнтам, апублікаваў 5 апавяданняў: «Груз “200”», «Памінкі ў Сардобе», «Негры», «“Інтэрнацыянальнае” выхаванне», «Крывавыя цюльпаны» [1].

Лішне казаць, якой актуальнай з’яўляецца і сёння, у гады 2010-я, тая самая ваенная тэма; якім важным – асабісты вопыт і споведзь пра яго ў слове не толькі журналіста, але і мастака. Зразумела, што з цягам часу найбольш інтэнсіўна проза з асэнсаваннем «афганскага», «чачэнскага», «грузінскага» інш. паваеннага вопыту пачала развівацца ў Расіі. Там існуе самая вострая патрэба асэнсавання такіх праблем, як посттраўматычны синдром у часткі ветэранаў, звязаны са скасаваннем на вайне біблейскага табу на кроў і гвалт; бескантрольнае распаўсюджванне ваеннай зброі; бруд цывільнага жыцця, перанесены ў экстрэмальныя сітуацыі сучаснай вайны; эскалацыя міжнацыянальнай варажнечы і падобных разбуральных, крызісных з’яў у пасляваенным грамадстве. Напрыклад, з самых рэзанансных твораў пра афганскую кампанію варта згадаць многа каментаваны, уганараваны (быў у шорт-лістах «Рускага Букера», 1993 г.) раман «Знак звера» Алега Ермакова, пісьменніка родам са Смаленску, які служыў у ДРА ў 1981 – 1983 гг.

Аднак беларуская проза мае, бадай, самы грунтоўны вопыт у асэнсаванні названых вышэй праблем. Больш за тое: насамрэч якраз з беларускай ваеннай прозы многае пачыналася, бо практычна ніводнае пакаленне нашых пісьменнікаў у XX ст. не абмінула ваеннай тэмы, уключна з М. Гарэцкім, К. Чорным, Я. Брылём, І. Шамякіным, І. Навуменкам, А. Адамовічам, Б. Сачанкам, І. Чыгрынавым, В. Адамчыкам, І. Пташнікавым, В. Казько, С. Алексіевіч... Імя ж Васіля Быкава ведае ўвесь цывілізаваны свет.

Падкрэслім таксама, што беларускі чытач, абазнаны замежны чытач і кінаглядач ужо ў вялікай ступені выхаваны на эстэтыцы максімальнай праўдзівасці ў творах пра вайну (варта прыгадаць папулярнасць у свеце фільма Элема Клімава па сцэнарыю Алеся Адамовіча «Ідзі і глядзі», 1985), на эмоцыях болевага шоку і малюнках такой рэальнасці, якую А. Адамовіч параўноўваў з магмай, плазмай: ад судахранання з беларускім вопытам вайны прыўкрасныя выдумкі на гэтую тэму, роўна як і нейкія ідэалагічныя міфы, проста выпараюцца, бы вада пры агні. Дамінуе боль як досвед рэальнага чалавека (і яго пакалення). Гісторыя

ж, якая складваецца з прыватных людскіх лёсаў, павінна быць без купюр, каб ахвяры не апынуліся пазбаўленымі сэнсу.

Такім чынам, спецыфічна-беларускі погляд на любую вайну вызначаецца менавіта тым, што цэлай беларускай нацыі ў адносна недалёкія часы прыйшлося перажыць найвялікшыя пакуты. Такі вопыт народа даў айчынным пісьменнікам асаблівую відушчасць, пранікліваць, інтэлектуальную глыбіню. І яшчэ – чуйнасць менавіта да болю асобнага чалавека. Звычайнага, якога яшчэ называюць «маленькім». І не так важна, ці гэта чалавек са зброяй, ці без яе: тут адрозненне палягае ў тым, ці чалавек гэты з сумленнем, ці без яго; ці здатны ён супрацьваць пакутам, ці гвалціць без дай прычыны – ва ўмовах той фактычнай усёдазволенасці, што нясе вайна. Менавіта памятаючы пра гуманнасць нават у нялюдскіх умовах, персанаж беларускай ваеннай прозы вырастае ў Героя, самавітую асобу. Трацячы ж чалавечасць у душы – падае ў бездань броду, злачынства і здрады.

Менавіта на поле такой традыцыі прыйшоў з новым ваенным вопытам, з новай праўдай пра вайну познесавецкіх часоў Сяргей Дубовік. Яго проза якраз і вылучаецца спецыфічна-беларускай, агульнай, і разам з тым вельмі асабістай, дакладна знойдзенай апавядальнай нотай.

Паводле жанру тут адразу ж зроблены акцэнт на нешматслоўнасці, на вылучэнні толькі сутнаснага: гэта заяўлена ў падзагалоўку «*кароткія апавяданні*». Чытач разумее, што яму будзе расказана толькі пра выбраныя факты – найважнейшыя з перажытага, найкрасамоўныя. Яны імгненна вырастаюць з адзінкавай дэталі, з лакальнай калізіі ў разгалінаваныя мастацкія вобразы. Відавочна, што прафесійная адукацыя журналіста і мастацкі талент Сяргея Дубовіка дапамаглі яму зрабіць гэты дакладны выбар дакументальна-мастацкай наратыўнай стратэгіі. У цэлым ён адмовіўся ад гарманічнай апісальнасці на карысць дынамізму, хуткай змены апавядальных планаў, энергічнасці мастацкага выказвання. Хоць уменне маляваць найперш для ўспрыняцця зрокавага, назіральна-раслабленага ў яго прозе таксама выявілася – напрыклад, у зачыне апавядання «Памінкі ў Сардобе».

Першыя фразы «Памінак у Сардобе» якраз яскрава-маляўнічыя, звязаныя з цікаўным поглядам юнака-апавядальніка на тую экзатычную краіну, з якой цяпер будзе спалучаны яго лёс. «*Раней тут быў караван-сарай. Вярблюджыя сцежкі перапляталіся мудрагелістымі ўзорамі на шматкіламетровым дыване стэту, быццам маршчыны на твары старога афганца, сыходзіліся тут, у Сардобе, каб бегчы далей на ўсход – у Пакістан, Індыю... Старыя сцены крэпасці памятаюць набегі*

качэўнікаў-рабаўнікоў, кроў сівабародых купцоў, дзікі роў адбітых у гаспадароў вярблюдаў <...> Ад крэпасці засталіся сцены ды некалькі прыбудовак, дзе размясціліся салдаты сапёрнай роты» [1, с. 62].

Аднак ужо з другога абзаца чытач трапляе ў тую самую сітуацыю экстрэмальнасці, безвыходнасці і хранічнага стрэсу, што пануе на любой вайне. Тут жыццё толькі звонку можа выглядаць будзённым. Банальны побыт з вадавозкай ды кухняй імгненна ўзрываецца адным раптоўным стрэлам-забойствам капітана Слаўкі Макуцэвіча, які бегаў да знаёмага дукашчыка (*«карцела памянць чэкі на афгані па добрым курсе»*) [1, с. 63] – таксама абсалютна звычайная дэталё той вайны, афіцэрскага побыту). Гэтая смерць робіцца завязкай сюжэта пра «памінкі ў Сардобе» – памінкі па Слаўку...

Падзеі разгортваюцца з катастрофічнай імклівайсцю: выстрэльвае сціснутая спружына самасуду, што абрынецца на таго, хто першым патрапіць пад руку. Гэта акажацца *невысокі худы афганец*, з трыма патронамі ў кішэні – яго *«забралі з машыны, што праязджала»* [1, с. 63]. Допыт ператворыцца ў катаванне, расстрэл і закопванне змучанага цела ў яме, на тым месцы, дзе нядаўна закапалі *«ротнага сабаку, задушанага машынай»* [1, с. 65]. Вайна, здаецца, дароўнівае да нуля чалавечае жыццё. Вось толькі ў памяці апавядальніка і чытача застаецца тая жорсткасць, што нібы рыфмуецца са спрадвечнымі пакутамі мясцовых людзей і жывёлы, згаданых у першых, амаль наіўна-маляўнічых сказах. Разам з лейтэнантам Сашам Клабуцкім чытач не можа не бачыць гэтага «маленькага» чалавека на вайне: *бедны афганец, невысокі худы афганец*, праз гадзіну – ужо беспрытомнае *збітае цела* пад сцяной, пхнутае прыкладам аўтамата; *сляды слёз на запыленым твары, худыя босыя ногі* на гарачым пяску ля ямы... Папаўся – змяніць нічога нельга, сабачая смерць.

Апошняя фраза – *«Бразгаў у вядро кухар, склікаючы салдат на снеданне»* [1, с. 65] – ізноў фіксацыя самай што ні на ёсць будзённасці. Усё вяртаецца (ці надоўга?) у тую, што і на вайне бывае, «маліну», дзе свае неадменныя законы, дзе спрытнейшы, нахабнейшы можа і «разжыцца», «пацягнуць», бо, як вядома, каму вайна, а каму маці родная. З чалавека звера зрабіць няцяжка – цяжка вярнуць яму чалавечае аблічча.

Герой жа С. Дубовіка, Саша Клабуцкі, застаецца найперш з суадчуваннем болю, бо падобнага вопыту, мабыць, зашмат у беларускім калектыўным бессвядомым. *«Паглядзець на смерць “духа” сабралася паўроты»* [1, с. 65], а таму, хто не біў, цяжка. Гэты погляд на афганца як на чалавека, выпадковую, але непазбежную ахвяру, якой спачува-

еш, і дае чытачу адэкватны досвед пра жыццё пад час вайны. Яго будзённасць падманлівая, яна толькі вонкавая. Сутнасць – трагедыя і яе ахвяры. Першаю ж ахвяраю і быў Слаўка Макуцэвіч, цяпер ужо «груз “200”», цынкавая труна, якую вернуць на радзіму.

Адна з самых цяжкіх ісцін пра вайну ў Афганістане заключаецца ў тым, што для нашых юнакоў яна была трагедыяй, у якой скралі яе высокі сэнс – катарсіс. Замест высокіх катарсічных пачуццяў, звязаных у класічнай трагедыі з нейкімі найважымі, анталагічнымі вартасцямі, цэлае пакаленне сутыкнулася з вопытам балючага падману, гвалту і начальніцкага цынізму за спінамі салдат пад час вайны. Таму савецкі юнак або сумленны афіцэр у Афганістане – двойчы ахвяра ў параўнанні з афганцам, які ваюе на сваёй зямлі: зацята, бясконца. Якраз афганскае татальнае партызанства падкрэслена ў апавяданні «Груз “200”». *«Гэта вайна непадобная на класічныя, па якіх вучыліся і вучацца сёння камандзіры, хутчэй партызанская. Яе метады, якія добра “абкаталі” за доўгія гады маджахеды, не толькі спецыфічна ўсходнія, афганскія. Яны не грэбуюць і вопытам іншых, у тым ліку і беларусаў: выпіскі з мемуараў партызанскіх камандзіраў знаходзілі ў сумках палявых камандзіраў афганскай апазіцыі. Мы шчодро дзелімся вопытам...»* [1, с. 60], – саркастычна зазначае апавядальнік.

У творах Сяргея Дубовіка «Груз “200”», «“Інтэрнацыянальнае” выхаванне», іншых вельмі ўражліва расказана менавіта пра такіх ахвяр, як Слаўка Макуцэвіч, хлопцаў з савецкага войска, якія гінуць нават не ў часе баявых дзеянняў, а пасярод самых што ні на ёсць будняў, у стасунках паміж сваімі.

Рэдакцыя ж часопіса «Малодосць», дзе ўпершыню з’явіліся апавяданні С. Дубовіка, выявіла высокі прафесіяналізм і сацыяльную адказнасць, паспрыўшы гэтай публікацыі з сур’ёзным выхаваўчым патэнцыялам. Ён заключаецца менавіта ў ідэі неабходнасці добра: без дабрыні, сумленнасці немагчыма жыць чалавеку. Беларусы гэта ведаюць найтрывала. Адсюль – і пункт гледжання аўтара, і фарміраванне ацэначнасці, погляду на персанажаў ва ўсіх апавяданнях Сяргея Дубовіка. Яго герой вяртаецца з вайны ў Афганістане са сваёй праўдай: з асуджэннем гвалту, абсурду, з цвярозай ацэнкай фарысейства. Бо колькасць чалавечых пакутаў пад час вайны наўпрост залежыць яшчэ і ад таго самага сумлення: субстанцыі ідэальнай, якая, тым не менш, вызначае самыя найматэрыяльныя рэчы. Вось пра што не стамляецца нагадваць беларуская проза XX і XXI стст.

Літаратура

1. Дубовік, С. Груз «200»; Памінкі ў Сардобе; «Негры»; «Інтэрнацыянальнае» выхаванне; Крыжавыя цюльпаны: Кароткія апавяданні // Маладосць. – 1992. – № 10. – С. 58–73.

Ларыса Цімошык

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

СМІ ЯК САЦЫЯЛЬНЫ ІНСТЫТУТ КУЛЬТУРЫ

Культура – складаная з’ява, якую некаторыя даследчыкі лічылі асаблівай формай, утворанай людзьмі і параўноўвалі яе з жыццём чалавека (у прыватнасці О. Шпенглер, М. Бярдзьеў). Яна як жывая істота здольная ствараць каштоўнасці і сама клапаціцца пра іх захаванне, а таксама распаўсюджванне і перадачу. На гэта працуюць адмысловыя культурныя феномены, складнікі альбо сацыяльныя інстытуты культуры (у сэнсе не адукацыйнай установы, а кампанента сацыяльнага жыцця грамадства, які вызначае нейкую ўстойлівую з’яву дзеля забеспячэння пэўных патрэб, выканання нейкіх задач ці дасягнення мэт).

Такой часткай культуры можна лічыць сродкі масавай інфармацыі і камунікацыі як з’яву, створаную чалавекам, якая, ў сваю чаргу, забяспечвае пэўныя патрэбы чалавека. Сістэма СМІ – гэта нібыта орган у агульным жывым арганізме, які мае пэўныя задачы і выконвае іх, каб гэты арганізм існаваў паўнаўдасна. Але орган унутраны, які не толькі служыць арганізму, але і сам ад яго сілкуецца. Тое, што маецца на ўвазе ў гэтым сэнсе – даволі шырокім – можа выяўляць сябе і ў канкрэтным выглядзе: адмыслова створаных культурных форм (арганізацый і ўстаноў). Напрыклад, рэдакцыі, якія ў сваю чаргу выпускаюць канкрэтны прадукт у выглядзе тэкстаў ці сюжэтаў, калі гаворка пра электронныя СМІ.

Сродкі масавай інфармацыі як інстытут культуры маюць і непасрэднае «чалавечае» аблічча – уяўляюць сабой калектывы людзей, якія займаюцца па сутнасці культуратворчай дзейнасцю (нешта робяць для іншых). Сродкі масавай інфармацыі ў працэсе развіцця чалавечай культуры як асобная частка ў ёй узніклі гістарычна і развіваліся ў часе ў залежнасці ад таго, як мянялася жыццё людзей і самі людзі. У культурах розных народаў на пэўным этапе ўзнікала патрэба даносіць інфармацыю шырокім колам, таксама як і розныя віды інфармацыйных носьбітаў былі абумоўлены развіццём тэхналогій. Адметна, што гэта складаная культурная з’ява, таму што накіраваная яна на людзей, якія адначасова